

ЦЕНТРАЛІЗОВАНА БІБЛІОТЕЧНА СИСТЕМА
ПОДІЛЬСЬКОГО РАЙОНУ М. КИЄВА

Бібліотека імені Віктора Некрасова

Розтоптана троянда шістдесятництва

(до 95-ї річниці від дня народження

Алли Горської)

бібліографічний нарис

Київ, 2024

ЦЕНТРАЛІЗОВАНА БІБЛІОТЕЧНА СИСТЕМА
ПОДІЛЬСЬКОГО РАЙОНУ М. КИЄВА
Бібліотека імені Віктора Некрасова

Серія : Видатні митці України

Вип. 7

Розтоптана троянда шістдесятництва

(до 95-ї річниці від дня народження
Алли Горської)

біобібліографічний нарис

Київ, 2024

Розтоптана троянда шістдесятництва : (до 95-ї річниці від дня народження Алли Горської : біобібліогр. нарис / уклад. Тетяна Бондаренко ; ред. Тетяна Войкіна ; відп. за вип. Ганна Брагарник ; ЦБС Поділ. р-ну, б-ка ім. Віктора Некрасова. – Київ, 2024. – 43 с. – (Видатні митці України ; вип.7).

Біобібліографічний нарис, що є сьомим випуском із серії «Видатні митці України», присвячений 95-річчю від дня народження української художниці, монументалістки, діячки правозахисного руху, яскравої представниці шістдесятників Алли Олександрівни Горської.

До видання включено бібліографічні описи з електронного каталогу Публічної бібліотеки імені Лесі Українки міста Києва (<http://lucl.kiev.ua/>), Національної бібліотеки України ім. Ярослава Мудрого (<https://nlu.org.ua/>), Національної історичної бібліотеки України (<https://nibu.kyiv.ua/>), а також використано ДБА бібліотеки імені Віктора Некрасова.

Всього подано **42** друкованих джерел інформації та **14** інтернет-джерел. Анотації надано українською мовою. До книг, які можна читати онлайн, надається відповідне посилання. Астериском (зірочкою *) позначені книги, що є у фондах бібліотек ЦБС Подільського району.

Видання розраховане на мистецтвознавців, істориків, викладачів та студентів мистецьких вишів, а також на всіх, хто цікавиться історією України, українського мистецтва та шанувальників творчості Алли Горської.

Відгуки, зауваження та пропозиції надсилайте за адресою:

вул. Ярославська, 32 / Волоська, 33, м. Київ, 04071

тел.: 425-05-37

e-mail: podil_nekrasov@ukr.net

Від укладача

Без шістдесятників та їхньої боротьби за людські й національні права, без їхньої творчості складно уявити сьогоденню українську державу та культуру. Душею і двигуном цього покоління була Алла Горська.

Сповнена драматичних подій історія її життя болісно перегукується із сьогоденням: за життя – заборони й демонтажі робіт, виключення зі Спілки художників, переслідування з боку КДБ, а згодом і жорстоке вбивство. Не дивно, що десятиліттями її ім'я та творчість були заборонені. Боротьба жінки й загадкова трагічна смерть відомі широкому загалу, а от творчий доробок – ні. А він не маленький і складається з численних живописних, графічних і монументальних робіт, які можна охарактеризувати як український авангард 20-х років минулого століття, наповнений рисами народного мистецтва, основою вираження якого Горська вбачала саме в кольорі.

На сьогодні весь творчий доробок Горської-монументалістки практично втрачено: більшість її робіт потрапила під окупацію ще 2014 року, на підконтрольній Україні території збереглися тільки дві мозаїки. Зло, що спричинило загибель Горської, не було покаране після розпаду СРСР і сьогодні – зміцніле та зухвале – розв'язало нову війну в Україні. Та попри всі зусилля, системі не вдалося перетворити творця на жертву. Масштаб особистості Горської, її внутрішні свобода й гідність, надзвичайне мистецьке обдарування, вміння об'єднувати навколо себе людей – і сьогодні, понад півстоліття після її смерті, надихають українців на боротьбу.

Укладач: Тетяна Бондаренко

Редактор: Тетяна Войкіна

Відповідальна за випуск: Ганна Брагарник

© Бібліотека імені Віктора Некрасова

Донька директора кіностудії

Алла Олександрівна Горська народилася в Ялті 18 вересня 1929 року. Її мати Олена Давидівна із заможного селянського роду Безсмертних, що втратила під час війни 1918 року першого чоловіка, у 1919 році вийшла заміж за Олександра Горського (1898 – 1983), маючи від першого шлюбу сина Арсена.

Алла Горська з батьком, 1932 р.

Олександр Валентинович, на той час учасник Першої світової війни, колишній червоноармієць, захопився театром, працював помічником режисера у Вінниці і Житомирі, був співзасновником театру «Махудрам», а з 1922 року переїхав до Ялти, де спробував свої сили в акторському колективі місцевого театру. Активна профспілкова і комсомольська діяльність відкрили йому шлях до блискучої кар'єри: у 1931 році він стає директором Ялтинської кінофабрики, а вже наступного року йде на підвищення – разом із родиною переїздить до Москви на посаду начальника виробництва тресту «Востокфільм».

Але невдовзі перевівся на посаду директора з виробництва ленінградської кіностудії, забравши родину до міста на Неві. Тут Аллу, її

матір та старшого брата і застала Друга світова війна (батька незадовго до її початку направили до Монголії керівником групи на зйомки фільму «Його звать Сухе-Батор»).

Разом зі своєю матір'ю 11-річна Алла пережила в оточеному нацистами Ленінграді дві блокадні зими – батько Горської поїхав на зйомки фільму до Монголії і не зміг повернутися до Ленінграда.

Брат Арсен воював у складі диверсійно-партизанської частини і загинув у піхотному бою. Ця сімейна трагедія разом з голодом та розлукою з батьком підірвали емоційний стан матері Алли, яка повністю так ніколи і не змогла оговтатися після втрати сина.

Родина возз'єдналася в Алматі після прориву блокади. Наприкінці 1943 року Горські переїхали до Києва, там батько обійняв посаду директора Київської кіностудії.

Алла з матір'ю, 1932 р. Ялта

Мистецький талант

Будинок на Терещенківській в Києві

Відповідно до посади батько отримав трикімнатне помешкання біля парку Шевченка на вулиці Терещенківська, 25 (тоді Рєпіна).

З 1946 року Алла Горська навчалася у Київській художній середній школі імені Шевченка, яку закінчила у 1948 року із золотою медаллю. Серед викладачів з фаху – Володимир Бондаренко, колишній учень Федора Кричевського. Саме він сприяв пробудженню національної самосвідомості у своїх учнях, посіявши в них «перші зерна самоповаги». Ті,

хто вчився із Аллою Горською, називали її душею компанії і згадували незалежний характер, відкриту та веселу вдачу дівчини. Горська мала третій розряд із волейболу й перше місце на першості київської обласної ради «Іскра».

Юна Алла

Художниця українського авангарду

Після закінчення школи Горська вступила на живописний факультет Київського художнього інституту, вчилася у Сергія Григор'єва (1910–1988). Перші картини художниці були присвячені шахтарській праці. Роботи Алли Горської одразу потрапили на всесоюзні виставки, і, здавалося, її чекала блискуча кар'єра «радянської художниці». Але Алла захопилася українством.

У родині Алли Горської українською не говорили, тож вона вивчила мову, спілкуючись із друзями та читаючи вірші Івана Драча, Миколи Вінграновського, Василя Симоненка. Більше того, коли вона відчула, що знань мови їй не достатньо, вона стала брати уроки в своєї подруги Надії Світличної (1939–2006). Вивчення довелося почати з азбуки, а згодом під диктовку Світличної художниця писала диктанти українською. Горська не була долучена до української культури з народження, але свідомо стала однією з тих, кого за «українськість» карали.

Тоді ж Алла познайомилася і з майбутнім чоловіком – Віктором Зарецьким (1925–1990), надзвичайно талановитим і амбітним студентом інституту. У 1952 році вони одружилися. Віктор – родом із Сумщини, приїхав до Києва у 1946 році і завдяки своєму таланту став сталінським і репінським стипендіатом, а після закінчення інституту його залишили там на викладацькій роботі.

Вони працювали в одній майстерні, подорожували Україною і разом захопилися монументальним мистецтвом. У тих мистецьких подорожах Україною, у вільному спілкуванні молодих митців – художників, поетів, письменників – народився стиль Алли Горської, який ніяк не вписувався у рамки визначеного компартією «соцреалізму».

З чоловіком у художній майстерні

Невдовзі після Аллиного одруження у блискучій кар'єрі її батька стався збій: його витіснили з посади директора Київської кіностудії, і він був змушений перевестися на аналогічну посаду до Одеси. Разом із ним поїхала й дружина, тож Алла і Віктор залишилися у величезній квартирі самі. У 1954 році Горська закінчила інститут і того ж року народила сина Олексія (1954–2018). Проте народження дитини і пов'язані з цим клопоти суперечили творчим планам подружжя, тож турботу про малюка взяли на себе Аллині батьки.

Алла Горська з сином

З батьком і сином Олесем, 1959 рік

Невдовзі молоде подружжя рушило до міста Сніжне на Донеччині, адже шахтарська тема тоді вважалася перспективною. І поки подружжя жило у гуртожитку на Донбасі, їхню київську квартиру опечатали – влада пояснила свої дії положенням про надлишок житлової площі, невдовзі художникам підселять сусідів і квартира на Репіна стане «комуналкою»...

У 1960 році Горська пише «Автопортрет з сином» (зберігається в Національному художньому музеї України), де крізь реалістичну манеру, властиву творам попередніх років, пробиваються паростки нового, декоративного стилю.

«Автопортрет з сином», 1960 рік

Клуб творчої молоді

У 1961–1965 роках разом з Лесем Танюком (1938–2016), Василем Симоненком (1935–1963), Іваном Світличним та іншими «шістдесятниками» Алла Горська стала однією з організаторок і активною членкинею Клубу творчої молоді «Сучасник», який діяв у приміщенні кінозалу Жовтневого палацу і став епіцентром українського національного життя у Києві. У Клубі проводилися творчі вечори письменників, влаштовували мистецькі виставки, лекції, етнографічні свята. Клуб ініціював подорожі Україною, під час яких вивчали український фольклор та архітектуру, не підозрюючи, що тоталітарне осердя Радянського Союзу нікуди не поділося, і розплата за проукраїнську діяльність їх не омине. Світ українського мистецтва допомагав відкрити і зрозуміти Іван Макарович Гончар (1911–1993), скульптор, живописець, графік, народознавець, колекціонер.

Постійними «філіями» Клубу стали квартира та художня майстерня Алли і Віктора на вулиці Філатова, де Михайло Брайчевський і Олена Апанович читали КТМівцям лекції з історії України. При КТМ діяв етнографічний міжвузівський хор «Жайворонок», який улітку 1962 року мандрував шевченківськими місцями – поїхала тоді з ними й Горська, і хоч не співала, але брала участь в оформленні вистав. Кінцевим пунктом походу був Канів, куди з Черкас прибув і Василь Симоненко: у літньому театрі відбувся його поетичний вечір та великий концерт хору.

«Хата у садочку», 1961 рік

Биківня

Горська, Симоненко і Танюк у Биківні серед людських решток

У 1962 – 1963 роках Алла Горська разом із Володимиром Симоненком та Лесем Танюком, відкрили місця поховань розстріляних органам НКВС людей на Лук'янівському та Васильківському кладовищах, у Биківні, про що повідомляють Київську міськраду. Невдовзі, одного з учасників – Симоненка жорстоко побили і у 1963 році він помирає.

Із Лесем Танюком та Василем Симоненком влітку 1962 року Алла поїхала до селища Биківня, що під Києвом, де на місці таємних масових поховань розстріляних енкаведистами громадян вони на власні очі переконалися у реальності цього жахливого злочину. Побачили, як місцеві дітлахи грають у футбол... простреленим черепом. Підраховали, що розстріляних і закопаних у Биківні – не менше ста тисяч! Від почутого Алла настільки була збуджена, що почала ридати від безсилля щось змінити... Невдовзі вони надіслали офіційний запит до київської міськради, проте відповіддю стали майже неприкрите стеження і телефонні погрози.

Правду про Биківнянську трагедію у Радянському Союзі замовчували. Лише 15 липня 1988-го у Биківні відбувся перший альтернативний мітинг. А вже 1994 року був заснований Биківнянський меморіальний комплекс жертвам комуністичного режиму, який зараз є Національним історико-меморіальним заповідником «Биківнянські могили». Указом Президента України Віктора Ющенка «Про заходи у зв'язку з 70-ми роковинами Великого терору – масових політичних репресій 1937–1938 рр.» офіційно встановлено День пам'яті жертв політичних репресій, який щороку відзначається в третю неділю травня. В цей день до Биківнянських могил з'їжджаються сотні людей – родичі загиблих і колишні політв'язні, представники влади, громадських організацій і релігійних кіл, українці, які знають страшну правду про Биківню, щоб поклонитися праху тисяч вбитих і замордованих земляків, помолитися за їхні душі, запалити свічку пам'яті.

Національний історико-меморіальний заповідник «Биківнянські могили»

У 1962 році Горська також працювала у Львівському драматичному театрі над комедією Миколи Куліша «Отак загинув Гуска». Наступного року була Одеса, п'єса Михайла Стельмаха «Правда і кривда». Алла малювала ескізи декорацій для експериментального театру, розробляла костюми, експериментувала зі світлом.

Приділяє Горська багато уваги і власній творчості. Пише картини «Хліб» та «Абетка», в яких формальні знахідки попередніх творів поєднуються з виразними етнічними мотивами. У цей час вона також пише оригінальні портрети друзів, працює у техніці лінориту, створивши на дев'ять днів з дня смерті Василя Симоненка глибоко символічний портрет зі спрямованими на поета багнетами і кетягом калини.

Портрет Василя Симоненка

Розбитий вітраж «Шевченко. Мати»

«Возвеличу малих отих рабів німих, я на сторожі коло них поставлю слово!» – масштабний вітраж із таким написом створила група художників у 1963 році до 150-річчя Тараса Шевченка. Це були Алла Горська, Опанас Заливаха (1925–2007), Людмила Семикіна (1924–2021), Галина Севрук (1929–2022), Галина Зубченко (1929–2000).

Робота у вестибюлі червоного корпусу Київського університету тривала цілий рік. Каркас, на якому кріпиться скло, мистці передбачили підкреслено грубим, як ґрати. У центрі композиції митці зобразили Тараса Шевченка, який однією рукою пригортає Україну-матір, а іншою ніби застерігає, зупиняє

кривдників. Хоча ескізи пройшли затвердження, після того, як художники створили макет у натуральну величину, вибухнув скандал.

З'явився секретар парткому з молотком у руці: а чого це у вас мати-Україна така сумна? Адміністрація університету, за мовчазної згоди партійного керівництва, знищує «ідеологічно ворожий» вітраж одразу після його монтажу, мало хто встиг його й побачити. Пошуки правди та спроби відстояти свої права призводять лише до того, що Горську й Семикіну виключають зі Спілки художників.

Ескіз вітража «Шевченко. Мати» для Київського університету, 1964 рік

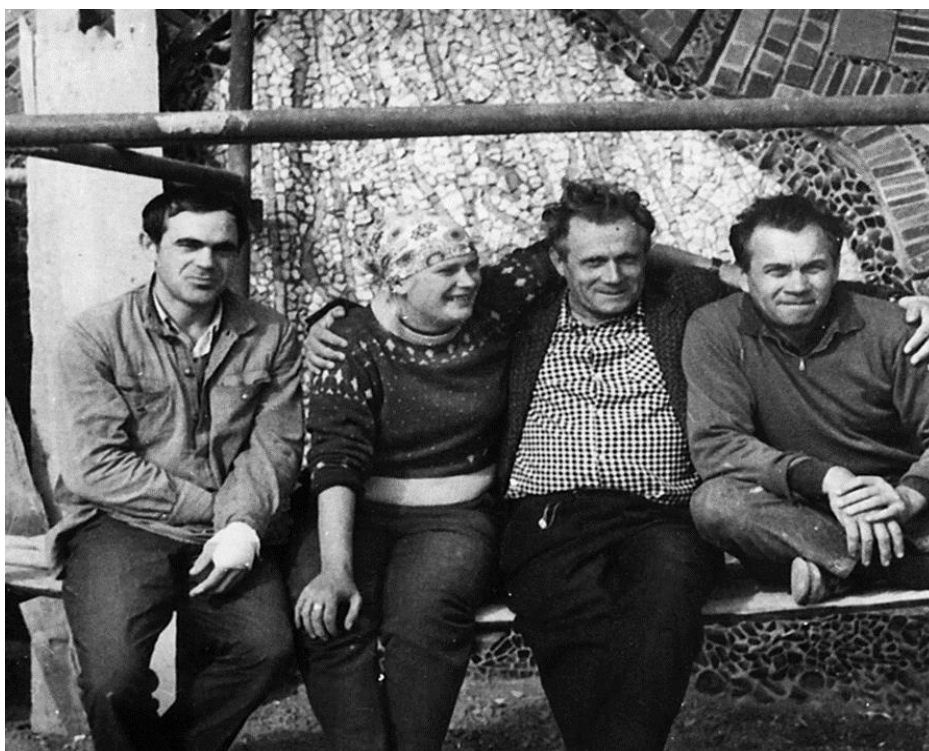
Перлини монументального мистецтва

Разом з Григорієм Синицею (1908–1996), Галиною Зубченко (за участі І. Кулика та О. Коровая) Алла Горська виконує для експериментальної школи № 5 у Донецьку 8 мозаїчних панно: «Життя», «Вогонь», «Космос», «Вітер», «Земля», «Сонце», «Надра», «Вода». Кожен торець має 10 квадратних метрів. Смальта, кольорове скло, керамічна плитка. Центральний торець «Прометії» – 100 квадратних метрів.

Також у Донецьку разом із Віктором Зарецьким та Григорієм Синицею вона виконала монументальний живопис «Дорогоцінність» в інтер'єрі ювелірної крамниці, 25 метрів.

Панно «Сонце»

Василь Парахін, Алла Горська, Григорій Синиця, Віктор Зарецький на риштуванні мозаїки.

1965, Донецьк

Разом із В. Зарецьким, Б. Плаксієм, О. Смирновим, В. Смирновим та А. Лимарєвим, який долучився до групи згодом, розпочинає роботу над мозаїчним панно «Прапор перемоги» для музею «Молода гвардія» у Краснодарі (нині Сорокине).

«Прапор перемоги» для музею в Краснодарі, Луганської області

Леся Смирна відзначає головні особливості цієї етапної в історії сучасного українського монументального мистецтва роботи (всі вони пов'язані з трактуванням кольору): підвищена контрастність, екстатична напруга, домінування чистих локальних кольорів.

Горська Алла за роботою

«Вітер» – абстрактне мозаїчне панно за мотивами народного мистецтва. Ця робота – єдиний монументальний твір художників Алли Горської, Віктора Зарецького і Бориса Плаксія, збережений у Києві. Панно розташоване в екстер'єрі колишнього ресторану «Вітряк» на проспекті Академіка Глушкова, 11.

Мозаїчне панно «Вітер»

Спротив радянській системі

Хрущовська «відлига» лишилася позаду – почалися арешти серед творчої інтелігенції України. У серпні 1965 року заарештовані брати Михайло (1930–2013) і Богдан Горині (1936), Опанас Заливаха, Олександр Мартиненко, Іван Русин (1937), Ярослав Геврич (1937), Іван Світличний (1929–1992) та Валентин Мороз (1936–2019).

Алла створює ліногравюру – червоно-чорний портрет Світличного. Пише листи до Опанаса Заливахи, який тепер в ув'язненні, і часто передає в них вітання іншим в'язням.

Із грудня Аллу починають викликати на допити в КДБ як свідка, де вона показала себе не ніжною, якою її знали друзі, а сильною й незалежною.

Невдовзі Горська написала скаргу прокуророві УРСР: «Прошу вжити заходів до працівників КДБ при Раді Міністрів УРСР, які надживають даними їм повноваженнями... чи можна в нашій Радянській країні, де основним законом – Конституцією – громадянам гарантується свобода совісті, слова, друку, зборів тощо, кидати людей за ґрати лише за читання книжечки, нехай навіть і чужої нам ідеологічно?...».

Портрет Івана Світличного

Викликали Горську й у справах Євгенії Кузнецової (1913–1968) та Івана Русина – на неї відверто тиснули, погрожували, а її непохитна, навіть виклична поведінка на допитах безмежно дратувала слідчих, звиклих до зачаєного жаху в очах допитуваних.

15 вересня 1967 року Алла була присутня на суді над В'ячеславом Чорноволом (1937–1999) у Львові, де разом із іншими киянами заявила рішучий протест проти незаконних методів ведення суду.

А в січні наступного року – без усяких попередніх домовленостей поїхала в Мордовію, селище Явас, де у таборі ЖХ-385 відбував покарання Опанас Заливаха. Підійшла до огорожі табору (на ближче побачення годі було й сподіватися), побачила здалеку чорно-сіру колону в'язнів. «Застигла бажанням впізнати. Де Заливаха? Де? Переконана була – впізнаю. Ні. Всі пройшли. Розчавлена під стовпом. «Стой! Проход воспрещён!». Повернулася до Києва», – згадувала пізніше художниця.

Окрім емоційної підтримки, Алла Горська була тією людиною, хто активно допомагав друзям фінансово. Частина грошей, які вона заробляла, художниця віддавала родинам політв'язнів або тим, хто повертався з таборів. Усі знали, що квартира Горської – це місце, де можна завжди отримати допомогу. Вона підтримувала усіх, хто потребував, часом нехтуючи власним комфортом і часом. Через неї передавали гроші і речі інші київські дисиденти. Горська навіть отримувала часом посилки з-за кордону для того, щоб передати тим, хто потребував.

Того ж року разом із Віктором Зарецьким, Борисом Плаксієм (1937–2012), Галиною Зубченко (1929–2000), Григорієм Пришедьком (1927–1978) вона виконала в інтер'єрі жданівського (маріупольського) ресторану «Україна» дві речі – «Дерево життя» (35 квадратних метрів) і «Боривітер» (18 метрів). Саме їх маріупольські дослідники монументального мистецтва Іван Станіславський та Олександра Чернова з часом назвуть найціннішими в місті. Створюючи ці панно, митці прагнули поєднати народну українську традицію, світові тенденції та радянське мистецтво. Для цього використовували нестандартні матеріали – шлакоситал та метал. «Дерево життя» засяяло завдяки листовому алюмінію, а в «Боривітрі» навіть використали фрагменти алюмінієвих ложок. Сміливі фактурні сполучення матеріалів, ритмічні чергування рельєфів та контррельєфів – усе це створювало оптичний ефект руху, нову пластичну мову. Ці естетично виважені роботи є позачасовими за сюжетом та позбавленими будь-якої домінуючої в ті часи тематики соціалістичного реалізму. Мозаїки «Дерево життя» та «Боривітер» занесені до культурної спадщини ЮНЕСКО.

Разом із Зарецьким і Плаксієм – станковий монументальний живопис «Земля» (200x170 см) – деревоплита, дерево, коріння, кора, лико, соломка. На той час це один із наймогутніших творів українського мистецтва. У ньому заклалась українська ментальність, уся українська минувшина з її болем і надією.

Панно «Дерево життя»

Панно «Боривітер»

«Лист 139-ти»

1968 року Алла Горська поставила свій підпис під відомим листом-протестом 139-ти (відкритий громадський лист на ім'я Леоніда Брежнєва, Олексія Косигіна та Миколи Підгорного з вимогою припинити практику протизаконних політичних судових процесів). Репресії почалися проти підписантів. Деяких під тиском змусили відмовитись від своїх підписів. Із групи художників лише Горська, Семикіна й Севрук не зняли своїх підписів. «Краще, – написала Алла Заливасі в зону, – бути похованим на цвинтарі людиною вбитою, ніж поза цвинтарем самогубцем-зрадником». Результат не забарився – у листопаді цього ж року її і Людмилу Семикіну повторно виключили зі Спілки художників.

Горська (третья зліва) у колі однодумців

У цей час Алла з Віктором уже працюють над мозаїкою «Молода гвардія» в Краснодарі. Перед Аллою було поставлено умову – покаятися, відкликати свій підпис і зберегти творчий колектив та замовлення на виконання робіт або незакінчену роботу буде знищено і передано для виконання іншому колективу художників. Натомість Алла, щоби зберегти розпочату справу, відмовилася від свого авторства у цій мозаїці. Її чоловік Віктор Зарецький спочатку підтримував дружину й разом із нею підписував протести. Але потім почав віддалятися від громадської діяльності. Бо важливішим вважав мистецтво. Алла відчула, що втрачає однодумця.

«Маму викликали в КДБ як свідка на допити й очні ставки, – згадує син художниці Олексій Зарецький. – Гебісти вели з нею специфічні «душеспасительные беседы». Закликали одуматися, «пока еще не поздно» змінити ставлення до радянської системи, вмовляли («Вы невольно работаете на наших врагов за границей») тощо. Зазвичай ці розмови завершувалися попередженнями й погрозами.

Олексій допускає, що під час отих бесід кадебісти намагалися схилити його матір до співпраці. А коли зрозуміли, що це їм не вдасться, вирішили поквитатися.

У жовтні 1970-го Горській зателефонував Лесь Танюк. Після закриття Клубу творчої молоді він уже шість років жив у Москві. Обговорювали творчі плани. Раптом Алла сказала, що треба поспішати, адже лишилося так мало часу.

«Плететься щось навколо мене, – пояснила вона, – хоч бери й утікай у село». За кілька днів до своєї трагічної загибелі вона склала лист-протест до Верховного суду УРСР про незаконний і необґрунтований вирок В. Морозу.

Автопортрет, 1958 рік

«Побутове вбивство»

Меморіальна дошка на будинку, де загинула Алла Горська

28 листопада 1970 року Алла Горська вийшла зі свого будинку на вулиці Терещенківській і поїхала до Василькова до свекра Івана Зарецького для того, щоб забрати швейну машинку. Вона не повернулася. Чоловік Віктор Зарецький поїхав до Василькова, але знайшов оселю батька замкненою. Попри тривогу рідних, міліція не погодилася відкрити будинок.

29 листопада біля залізничної станції Фастів-2 на коліях знайшли тіло Івана Зарецького з відрізаною головою. 2 грудня міліція нарешті зайшла у будинок і знайшла в погребі тіло Алли Горської, убитої ззаду ударом сокири по голові.

За офіційною версією, свекор убив невістку через неприязнь, а потім наклав на себе руки, кинувшись під потяг. Обставини загибелі художниці насправді ніхто не досліджував, хоча у справі було багато невідповідностей: Іван Зарецький був літньою людиною, а Горську було вбито «професійно, одним ударом», як сказав медексперт. Також те, що Зарецький лежав на залізничній колії догори обличчям і були підозри, що його могли тримати. За півтора місяця справу закрили...

У сімейному й дисидентському середовищі всі були переконані, що це політичне вбивство. Занадто штучною вона була, а сама Алла Горська – дуже вже незручною для радянського режиму.

Похорон-протест

Похорон Алли Горської в Києві 7 грудня 1970 року перетворився на мітинг протесту проти панівного комуністичного режиму. Її ховали у закритій труні, попередньо вбравши у вишиту сорочку, встеливши довкола неї все барвінком. Усіх, хто виголошував прощальні промови, а серед них Василь Стус, Євген Сверстюк, Іван Гель та Олесь Сергієнко, згодом арештували. Стус, який згодом загине в концтаборі Пермської області, на похороні

першим публічно називає вбивство Алли Горської вбивством.

Василь і Алла були близькими друзями – на похороні він ніс її портрет. Також Горській Стус присвятив вірш «Ярій, душе, ярій, а не ридай».

Стус на похоронах Алли Горської

Пам'яті А. Г. (Пам'яті Алли Горської)

Василь Стус

Ярій, душе. Ярій, а не ридай.
У білій стужі сонце України.
А ти шукай — червону тіль каліни
на чорних водах — тіль її шукай,
де жменька нас. Малесенька шопта
лише для молитов і сподівання.
Усім нам смерть судилася зарання,
бо калинова кров — така ж крута,
вона така ж терпка, як в наших жилах.
У сивій завірюсі голосінь
ці грона болю, що падуць в глибінь,
безсмертною бідою окошились.

Могила Алли Горської

Аллу Горську хотіли поховати на Байковому кладовищі, але влада не дозволила і змусила поховати художницю на кладовищі у Берківцях.

У часи СРСР говорити про Горську було небезпечно. Усіх, хто приходив на її могилу, «брали на олівець». Тема Горської була табуованою і в родині самої художниці. Лише у часи незалежності про неї почали говорити вголос.

Після розвалу Радянського Союзу за пошуки правди взявся син Алли Горської Олексій. Він по крихтах збирав інформацію про життя матері, листувався і зустрічався з її друзями, колегами, політв'язнями, які вижили. А згодом отримав доступ до розсекречених матеріалів, завдяки яким зміг довести, що його мати і дідусь були вбиті за вказівкою КДБ.

Учасники вечора пам'яті Алли Горської, 1990 рік

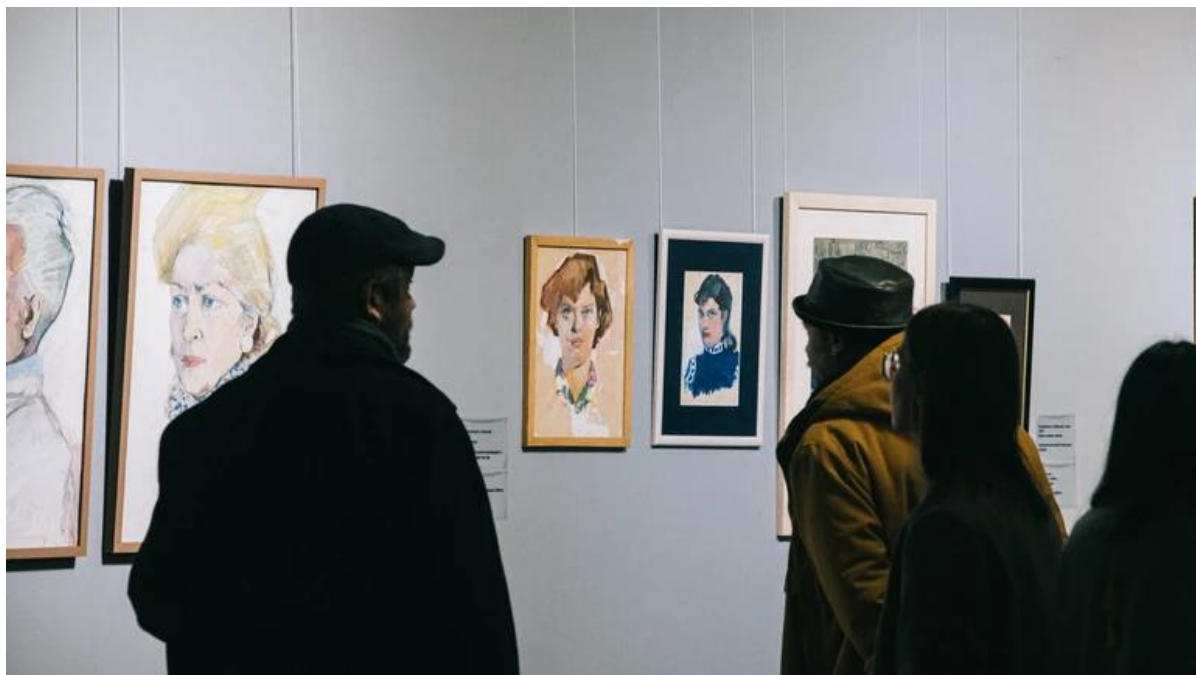

Олексій Зарецький

У 1996 році Олексій Зарецький випустив першу книгу про свою матір, художницю-дисидентку Аллу Горську «Червона тінь калини». У ній він зібрав листи та присвячені їй спогади і статті. Усе своє життя Олексій Зарецький продовжував досліджувати життя і творчість батьків, поширюючи результати своєї праці. За рік до своєї смерті в 2018 році він встиг написати останню книгу «Алла Горська. Мисткиня у просторі тоталітаризму». Її вже видавала його донька Олена Зарецька, яка продовжує справу батька.

Жива в картинах

«Алла Горська. Борівітер» – це перша ретроспективна виставка художниці, на якій представлено понад 100 творів живопису, графіки, ескізів монументальних робіт з музейних і приватних колекцій, а також архівних матеріалів, що висвітлюють творчу й громадську діяльність мисткині-шістдесятниці та її найближчого кола. Проходила вона в Києві з 15 березня по 28 квітня 2024 року в Українському Домі. Серед музеїв, що надали свої роботи на виставку – Національний художній музей, Національний музей імені Шептицького у Львові, Музей шістдесятництва, Музей літератури, Національний музей декоративного мистецтва. Виставка мала неабиякий успіх і не даремно – саме зараз життя та творчість Алли Горської відгукуються в серцях українців.

Виставку Алли Горської відвідала понад 51 тисячу гостей

Репродукція Василя Артюшенка

Сьогодні майже весь творчий доробок Горської-монументалістки втрачено: більшість її робіт потрапила під окупацію ще 2014 року. В липні 2022 року стало відомо, що в Маріуполі російські окупанти обстрілами зруйнували унікальні мозаїчні композиції «Боривітер» і «Дерево життя», які створила група художників на чолі з Аллою Горською і Віктором Зарецьким. Навіть через 55 років після створення панно нащадки тих, хто колись засуджував та вбивав дисидентів, руйнують все, що пов'язано з українською культурою. Боротьба за право називати себе українцем триває.

Зруйнована мозаїчна композиція «Боривітер»

Зруйнована мозаїчна композиція «Дерево життя»

Детальніше у виданнях:

Алла! Алла! Алилуя!.. / упоряд. Людмила Огнєва. – Донецьк : ДОГО «Центра Діскавері», 2007. – 89 с., іл.

До складу збірки увійшли вірші, пісні, репродукції картин, створені друзями Алли Горської одразу ж після її смерті.

Тоді, у шістдесяті роки минулого століття, це були молоді поети та художники, імена яких були більше відомі

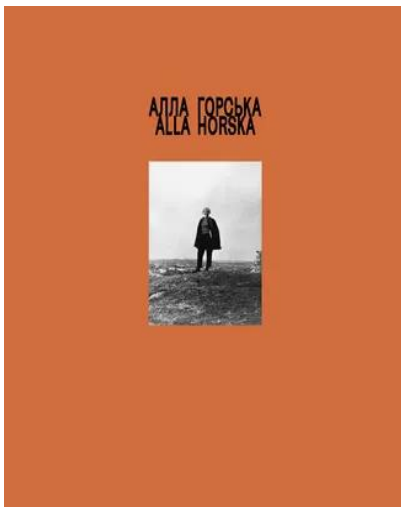
КДБ та невеликому колу друзів-однодумців. Сьогодні ж їх знають не тільки в Україні, а й за її межами. Стали Лауреатами національної премії ім. Т. Г. Шевченка Ірина Жиленко, Опанас Заливаха, Віктор Зарецький, Ігор Калинець, Михайлина Коцюбинська, Борис Плаксій, Володимир Прядка, Євген Сверстюк, Надія Світлична, Іван Світличний, Григорій Синуця, Людмила Семикіна, Василь Стус, Леопольд Яценко. Звання заслуженого діяча мистецтв отримав Борис Довгань; звання заслужених художників України – Григорій Синуця та Галина Севрук. Звання народного художника – Володимир Прядка.

Твори названих вище художників та поетів читач може знайти у збірці і відчувати, наскільки вони були близькі у сприйнятті трагедії, що сталася з Аллою Горською. Дуже важко сьогодні зрозуміти хто на кого впливав. Чи картина є образотворчим втіленням поезії, чи навпаки.

Алла Горська : альбом / вступ. ст. О. Зарецького ; Аукціонний дім «Дукат». – Київ : Вістка, 2017. – 136 с. : іл.

Перший альбом творів видатної української художниці-шістдесятниці Алли Горської, в якому представлено її живописні й графічні роботи, а також мозаїчні панно, створені у співавторстві з іншими українськими митцями.

**Алла Горська : артмонографія / упоряд.
А. Яцковська. – Київ : РОДОВІД, Артфундація
«Дукат», 2024. – 376 с., іл.**

Це видання включає понад сто оригінальних праць Алли Горської, що представлені на виставці «Алла Горська. Боривітер» в Українському Домі (15 березня – 28 квітня 2024). Твори з музейних та приватних колекцій. Мистецька монографія продовжує дослідження, розпочате виставкою.

Про одну з головних постатей українського шістдесятництва, її різнобічні зацікавлення, драматичний контекст часу й середовища написали до книжки історик Радомир Мокрик, арт-критикиня Ліза Єлизавета Герман, театрознавиця Ганна Веселовська, мистецтвознавиця та есеїстка Діана Ключко, мистецтвознавиця та журналістка Оксана Семенік. Передмову від кураторської групи створила мистецтвознавиця Олена Грозовська. Біографію мисткині подає Олена Зарецька, онука мисткині й засновниця фонду Алли Горської та Віктора Зарецького. Упорядкування: Анастасія Яцковська. Дизайн: Даша Подольцева.

Сергій Жадан порівняв виставку з бойовим прапором, який ніби про втрати, але більше про опір як єдиний спосіб зберегти себе і свій світ. «Виставка «Боривітер», присвячена Аллі Горській, теж не надто райдужна: трагедія цілого покоління, ламаного системою, історія Биківні, що стала справжнім потрясінням для генерації молодих українців, дивовижна і закономірна пов'язаність українського мистецтва з українським самостійництвом, загалом – українська культура як маркер протидії колонізації – всі ці розповіді мають у собі доволі драматичну прошивку. Але, разом із тим, дивовижним чином нагадують – доки ми здатні себе проговорювати й промальовувати, озвучувати й пояснювати, доки ми тримаємося своїх поетів та художників, імперія відступає і здає позиції. Зло, безперечно, вигадливе й неспинне в своїй потребі підкорення та винищення. Проте наші віра і пам'ять мають куди потужніший потенціал. Головне – вміти ним користуватись» – написав Жадан в своєму інстаграмі.

***Алла Горська. Душа українського шістдесятництва / упоряд. Людмила Огнева. – Київ : Смолоскип, 2015. – 710 с. : іл., портр.**

Збірку укладено за пропозицією В'ячеслава Чорновола, яку він на початку 1970-х рр. висловив у листі до Романа Корогодського «Думки щодо проспекту збірника про Аллу Горську». Як і пропонував В. Чорновіл, до збірки увійшли: епістолярна спадщина художниці 1949–1970-х рр.; заяви, скарги та звернення Алли Горської до влади; нотатки про мистецтво; щоденник; зошит А. Горської з вправами та диктантами з української

мови; образотворчі, прозові і поетичні твори, пов'язані з А. Горською чи їй присвячені; реєстр творів А. Горської, складений нею; фотографії, репродукції творів А. Горської; огляд бібліографії; спогади сина та друзів. Використано друковані джерела та архівні матеріали, що зберігаються в Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України (ЦДАМЛМУ).

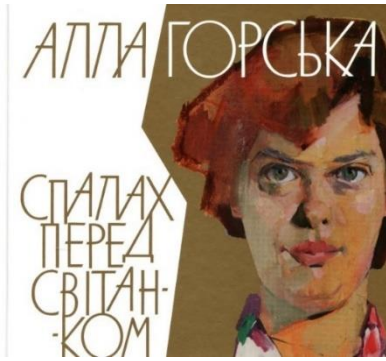
Алла Горська. Квітка на вулкані / упоряд. Людмила Огнева ; за ред. О. Зарецького. – Донецьк : Норд Комп'ютер, 2011. – 336 с.

У книзі вміщено листування А. Горської з родиною, друзями; щоденники, творчі записи. Більшість матеріалів публікується вперше. Імена авторів відомі в Україні та світі: лауреати Національної премії ім. Т. Шевченка: Сергій Білокінь, Віра Вовк, Іван Драч, Ірина Жиленко, Панас Заливаха, Віктор Зарецький, Ігор Калинець, Михайлина Коцюбинська, Борис Плаксій, Володимир Прядка, Євген Сверстюк, Надія Світлична, Іван Світличний, Григорій Синиця, Людмила Семикіна, Василь Стус, Леопольд Яценко.

Заслужений діяч мистецтв Борис Довгань; заслужена художниця України – Галина Севрук.

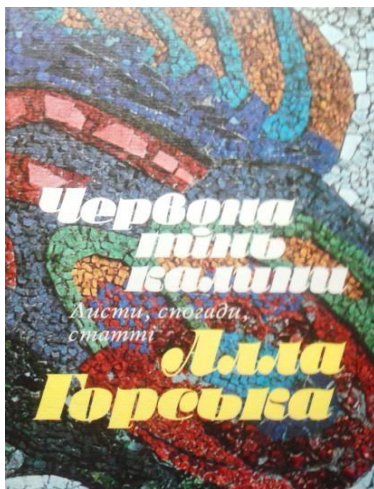
Читати онлайн:

Алла Горська. Квітка на вулкані [Електронний ресурс] / упоряд. Людмила Огнева ; за ред. О. Зарецького // Торба : [сайт]. – Електронна версія друкованої книги. – Режим доступу : https://torba.infoua.net/files/60nyky/Kvitka-na-vulkani_Alla-Horska_LOgneva_2011.pdf. – Назва з екрана. – Дата перегляду : 02.09.2024.

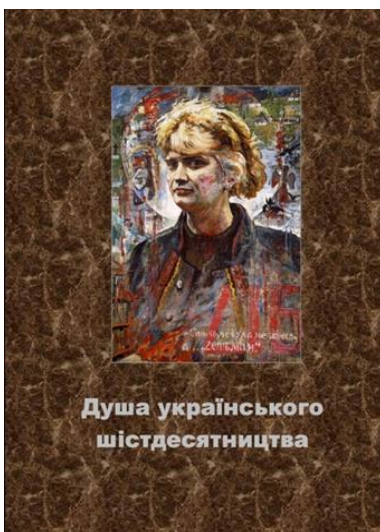

Алла Горська. Спалах перед світанком : до 90-річчя від дня народження / Музей шістдесятництва ; упоряд. Олена Лодзинська. – Київ : Кліо, 2019. – 135 с. : фотоіл., портр. – (Український інститут книги).

Видання присвячене 90-річчю від дня народження видатної української художниці Алли Олександрівни Горської. Алла Горська – активна учасниця українського шістдесятницького руху спротиву тоталітарній системі в СРСР. Її називали душею українського шістдесятництва, вона була люблячою жінкою і матір'ю з ніжним, вразливим серцем митця. Її вбили, і обставини смерті Алли Горської досі оповиті таємницею. А її безкомпромісність і мужність в обстоюванні власних переконань, жертівність і патріотизм досі лишаються взірцем для кожного небайдужого серця. До книжки увійшли світлини з родинного альбому Зарецьких із фондової колекції Музею шістдесятництва та архіву онуки художниці Олени Зарецької.

Алла Горська. Червона тінь калини : листи, спогади, статті / ред. та упоряд. О. Зарецький, М. Маричевський. – Київ : Спалах, 1996. – 239 с., 12 арк. кольор. іл., фото.

Душа українського шістдесятництва / упоряд. Людмила Огнєва. – Донецьк : Норд Комп'ютер, 2009. – 40 с.

Збірка «Душа українського шістдесятництва» є продовженням книги «Алла! Алла! Алілуя!» . Якщо до складу першої книги увійшли картини та вірші, присвячені Аллі Горській, то до цієї збірки увійшли пісні, які подобалися Аллі Горській, та пісні, виконані при похованні та на вечорах пам'яті художниці.

Доповнена збірка поезіями Ірини Калинець, Михайла Саченка та картиною Олександра Коровая.

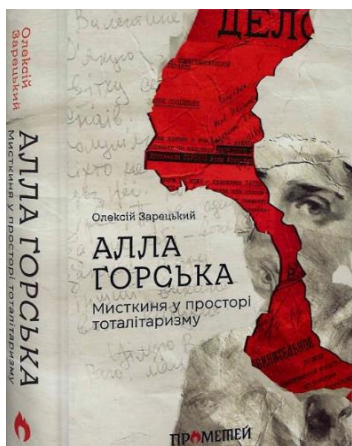

Життєпис мовою листів. Алла Горська / упоряд. Людмила Огнєва. – Донецьк : Музей «Смолооскип», 2013. – 518 с.

До книги увійшло листування А. Горської з родиною, друзями; представлені щоденники, творчі записи. Переважна більшість матеріалів публікується вперше.

Читати онлайн :

Книга «Життєпис мовою листів» (про Аллу ГОРСЬКУ) – Людмила Огнєва, 2013 [Електронний ресурс] // Борівітер : традиційне народне в українському мистецтві 60–70 років ХХ ст. : [сайт]. – Електронна версія друкованої книги. – Режим доступу : [ст.https://boryviter.etnoua.info/novyny/knyha-perlyny-ukrajinskoho-monumentalnoho-mystetstva-na-donechchini-ljudmyla-ohneva/](https://boryviter.etnoua.info/novyny/knyha-perlyny-ukrajinskoho-monumentalnoho-mystetstva-na-donechchini-ljudmyla-ohneva/). – Дата публікації : 04. 05. 2015. – Дата перегляду : 09.09. 2024.

Зарецький, О. Алла Горська : мисткиня у просторі тоталітаризму : монографія / Олексій Зарецький. – Харків : ВД «Прометей», 2023. – 432 с. : фотоіл.

Алла Горська – українська художниця та дисидентка, громадська діячка, правозахисниця та яскрава представниця руху шістдесятництва.

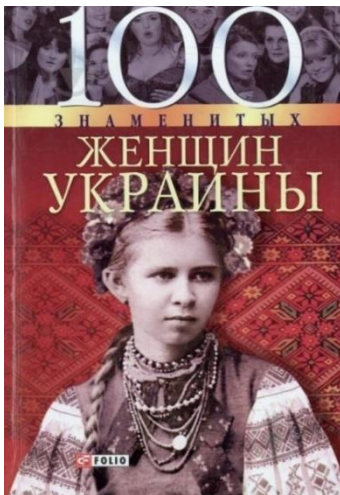
Вона не визнавала обмежень у творчості, свободі слова та думки. А як відомо, у ті часи це було вкрай небезпечно. Горську переслідували, їй погрожували, її мистецькі твори знищували, друзів та однодумців заарештовували та вбивали. Однак вона не здавалась та не полишала своїх поглядів і переконань.

Ця мисткиня та правозахисниця була підступно вбита КДБ, а саме вбивство зрештою «повісили» на свекра художниці. Ця книга – відновлення історичної справедливості.

***Горська Алла Олександрівна** (нар. 18. 09.1929 – загинула 28. 11. 1970) / передм. О. Зінкевича, О. Обертаса // Рух опору в Україні : 1960–1990 : енциклопедичний довідник. – Київ, 2010. – С. 164–167 : фото.

Про Аллу Горську, видатну художницю, учасницю руху шістдесятництва, українського правозахисного руху.

***Алла Горская: украинская художница, правозащитница, одна из организаторов диссидентского движения в Украине** // 100 знаменитых женщин Украины / В. М. Скляренко, Т. В. Иовлева, Я. А. Батий, М. А. Панкова. – Харьков, 2008. – С. 97–102.

Про видатну українську художницю-шістдесятницю Аллу Горську.

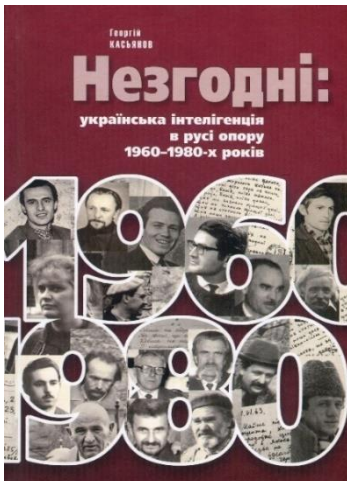

***Венгрюк, Х. Алла Горська (1929–1970)** / Христя Венгрюк // Ловці світла : історії українських художників / Христя Венгрюк, Євгенія Завалій, Максим Дупешко ; під. заг. ред. Є. Завалій ; іл. Ю. Мархішуд. – Чернівці, 2023. – С. 30–31 : іл.

Про видатну українську художницю-монументалістку Аллу Горську.

Зарецька, Т. Горська Алла Олександрівна / Зарецька Т. // *Енциклопедія історії України* : у 10 т. – Т. 2 : Г–Д / редкол. В. Смолій та ін ; Інститут історії України НАН України. – Київ, 2004. – С. 175.

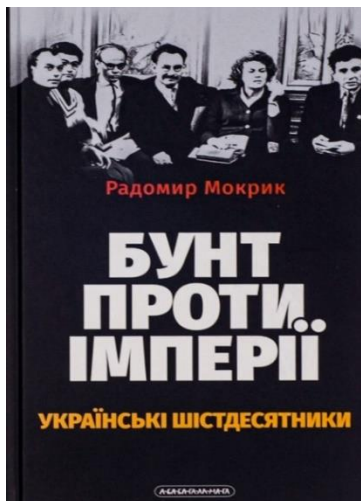
***Касьянов, Г. Горська А.** / **Георгій Касьянов** // *Незгодні : українська інтелігенція в русі опору 1960–1980-х років.* – 2-ге вид., випр. і доп. – Київ, 2019. – С . 26, 29–31, 40, 43, 73, 87, 89, 93, 96, 97, 108, 109.

Про Аллу Горську – дисидентку, громадську діячку, правозахистницю, активну учасницю руху опору в Україні.

***Клочко, Р. Горська А.** / **Роман Клочко** // *Невидима битва. Як дисиденти боролися за незалежність України.* – Київ, 2023. – С. 41, 43, 46, 48, 54, 109, 110, 123, 143, 242, 243. – (Життя).

Про Горську Аллу, яскраву представницю українського визвольного руху, який тривав від середини 1950-х до другої половини 1980-х рр.

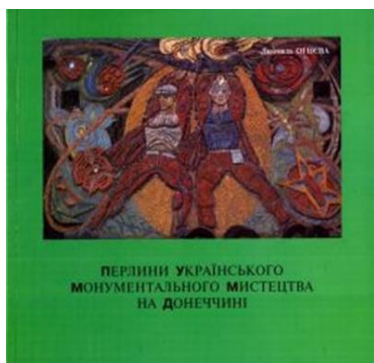
Мокрик, Р. Горська А. / Радомир Мокрик // Бунт проти імперії : українські шістдесятники. – Київ, 2023. – С. 18, 19, 109, 115, 120, 121, 123, 127–131, 134, 135, 214, 218, 284, 285, 290, 300, 306, 338, 348–351, 393, 400, 410. : фотоіл., портр.

Про Горську Аллу Олександрівну, талановиту художницю-шістдесятницю, відому діячку суспільно-політичного руху в Україні.

Музиченко, Я. Гаряча калина на білім снігу / Ярослава Музиченко // Україна. Шлях до серця Європи] = Ukraine. A journey to the heart of Europe : [книжка-білінгва] / Ярослава Музиченко ; пер. англ. П. Безкоровайний ; іл. Марії Білінської. – Харків, 2023. – С. 119–127 : іл. – (Щось цікаве).

Про видатну українську художницю-шістдесятницю Аллу Горську.

Огнєва, Л. Алла Горська (1929 – 1970) / Людмила Огнєва // Перлини українського монументального мистецтва на Донеччині. – Івано-Франківськ : Лілея НВ, 2008. – С. 52 с.

У книжці розповідається про твори монументального мистецтва, які створила група художників-однодумців з різних міст України, котрі працювали в Донецьку і Маріуполі в 1965–67 роках.

Мова йде про комплекс мозаїчних панно на стінах донецької школи №5, панно «Жінка-Птаха» з крамниці «Рубін», панно в маріупольському ресторані «Україна». Розкриті зміст цих творів та мистецька концепція Григорія Синиці, за якою їх створювали. Віктор Зарецький, Галина Зубченко, Алла Горська, Генадій Марченко і Григорій Синиця були творцями національного напрямку в українському монументальному мистецтві. З ними на окремих етапах працювали Олександр Коровай, Іван Кулик, Василь Парахін, Григорій Пришедько, Борис Плаксій, Надія Світлична.

***Тарасенко, О. Алла Горська : кримська богиня /** Олеся Тарасенко // Благословенне жіноче ім'я – Україна : жіночі портрети країни. – Київ, 2021. – С. 29–36 : портр.

Білан, А. Вітраж як символ непокори / А. Білан // Українська культура. – 2004. – № 1. – С. 12.

Про знищений ескіз вітража «Шевченко. Мати».

Горлиця, Н. Нерозрадані таємниці смерті дисидентки Горської : 28 листопада 50 років тому трагічно загинула українська художниця-шістдесятниця / Настя Горлиця // Історія плюс. – 2020. – № 11. – С. 4–5 : фото, іл.

У дорослому віці вивчила українську мову, долучилася до руху дисидентів, товаришувала з Василем Стусом, В'ячеславом Чорноволом, Євгеном Сверстюком, допомагала політв'язням, відкрито нехтувала стеженням за нею агентів КДБ, а ще творила монументальні композиції, які влада вважала «ідейно ворожими». І тоді радянська каральна машина вдалася до останнього кроку.

Григоренко, В. Мозаїка ближче: роботи Алли Горської надихали учасників освітнього проєкту створювати панно / Валентина Григоренко // Україна молода. – 2024. – 10 трав. (№ 19). – С. 3 : фото.

У Києві відбулася виставка «Алла Горська. Борівітер». Охочі мали змогу доєднатися до створення своїми руками невеликих мозаїчних робіт, прослухавши про розвиток цього виду творчості в Україні з 1960-х років, втрати й подальші загрози його знищення. Про виставку – у статті.

Зарецький, О. Мої батьки (Алла Горська й Віктор Зарецький) / О. Зарецький // Україна. – 1994. – № 23–24. – С. 14–16.

Про таємниці й обставини вбивства Алли Горської та її свекра.

Здоровило, Т. «Горська була, як факел» : запалюючи інших, згоріла сама: яскраве і трагічне життя Алли Горської / Тарас Здоровило // Україна молода. – 2019. – 11 груд. (№ 139). – С. 8–9 : фото.

Левченко, О. Алла Горська як аура у новому документальному фільмі Олени Левченко / Олена Левченко // Україна молода. – 2001. – 22 груд. – С. 7.

Інтерв'ю зі сценаристом і режисером-постановником О. Левченко про новий фільм «Алла Горська».

Малюта, І. Незламна Алла / Іван Малюта // Літературна Україна. – 2015. – 10 груд. (№ 47). – С. 5 : іл.

Михайловська, О. Сонцесяйні / Олена Михайловська // Образотворче мистецтво. – 2021. – № 4. – С. 42–45 : іл., фото.

Про виставку творів художників А. Горської і В. Зарецького «Сонцесяйні» у Хмельницькому обласному художньому музеї на знак вшанування 30-річчя незалежності України.

Нова, В. «На шаблях сидіти жорстко...» / Віка Нова, Богдан Катоша // Образотворче мистецтво. – 2011. – № 2. – С. 36–37 : іл.

Про життя і творчість української художниці монументально-декоративного мистецтва А. О. Горської.

Пароваткіна, Г. Живопис робить нас вільними : у київській галереї «Дукат» представлено роботи легендарної Алли Горської / Ганна Пароваткіна // День. – 2017. – 15–16 верес. (№ 163–164). – С. 9 : іл., фото.

Стаття розповідає про виставку робіт відомої шістдесятниці Алли Горської під назвою «Алла Горська. Живопис, графіка».

Петрашик, В. Прем'єра, яка не відбулася / Володимир Петрашик // Образотворче мистецтво. – 2021. – № 3. – С. 42–45 : іл.

Про творчість української художниці А.О. Горської та про серію її сценографічних ескізів до вистави «Отак загинув Гуска» М. Куліша.

Приходько, В. На різних языках : художниця Алла Горская стала голосом українських дисидентів / Віктор Приходько // Загадки истории. – 2021. – июль (№ 27). – С. 34–35 : фото.

У статті йдеться про життя, загибель та поховання української художниці, громадської діячки, однієї з засновниць руху шістдесятництва й перших представниць андеграунду, відомої діячки правозахисного руху 1960-х років в Україні – Алли Горської.

Савченко, С. Із сузір'я нескорених : до 90-річчя від дня народження А. Горської (1929–1970) / С. Савченко // Дати і події : календар знаменних дат. – 2019. – № 2 (14). – С. 45–48 : портр.

Самченко, В. Душа без страху : художниці Алли Горської, яку називали душею шістдесятництва, не стало 45 років тому / Валентина Семченко // Україна молода. – 2015. – 1 груд. (№ 153). – С. 13 : фото.

Старовір, Н. Алла Горська : витратити себе всю / Надія Старовір // Кіно-Театр. – 2002. – № 1. – С. 44–45 : фото.

Про документальний фільм кінорежисерки Олени Левченко «Алла Горська», присвячений видатній українській художниці.

Сюндюков, І. Нескорена квітка : «Спалах перед світанком» – так названо книжку-альбом, присвячену творчості й подвигу Алли Горської / Ігор Сюндюков // День. – 2019. – 18 верес. (№ 169). – С. 7 : фото.

Унгурян, О. «Найбільша крамола – бути українцем в Україні», – записала в дневнике Алла Горская незадолго до своей смерти : исполнилось 85 лет со дня рождения известной художницы-правозащитницы, одной из самых ярких представителей украинских шестидесятников / Ольга Унгурян // Факты и комментарии. – 2014. – 28 окт. (№ 195). – С. 12 : ил, фото.

Автор розповідає про феномен особистості та трагічну долю київської художниці Алли Горської, яку називали дуцею «українського шістдесятництва».

Чорна, С. Шістдесят років тому радянська влада знищила вітраж «Шевченко. Мати» / Світлана Чорна // Голос України. – 2024. – 15 берез. (№ 52). – С. 1, 12 : фото.

Вітраж «Шевченко. Мати» в Київському університеті ім. Тараса Шевченка.

Шекет, Ю. Непокірний колір : Алла Горська ніяк не вписувалася у сіру буденність, бо в усьому була яскрава й вільна / Юлія Шекет // Жінка. – 2021. – жовтень (№ 10). – С. 12–13 : фото.

«Ярій, а не ридай». Війна за правду на полі історії [про українську художницю Аллу Горську] // Київ. – 2016. – № 3. – С. 144–146 : фото.

Інтернет-ресурси:

Вовк, К. Алла Горська. Художниця, яка творила українське мистецтво і боролася за свободу, була вбита [Електронний ресурс] / Катерина Вовк // Свідомі : [сайт]. – Електрон. текст дані. – Київ. – Режим доступу : <https://svidomi.in.ua/page/alla-horska-khudozhnytsia-iaka-tvoryla-ukrainske-mystetstvo-i-borolasia-za-svobodu-bula-vbyta/>. – Назва з екрана. – Дата публікації : 23. 06. 2023. – Дата перегляду : 02. 09. 2024.

Горська Алла Олександрівна [Електронний ресурс] // Вікіпедія : вільна енциклопедія / Creative Commons Attribution-ShareAlike. – Електрон. дані. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%BE%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%90%D0%BB%D0%BB%D0%B0_%D0%9E%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%80%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B0. – Назва з екрана. – Дата останньої правки : 02. 09. 2024. – Дата перегляду : 01. 09. 2024.

Карманська, Ю. «Всі ці твори під одним дахом – це як парад планет» : найбільша виставка художниці Алли Горської вишикувала черги до Українського Дому. Чому її потрібно побачити – шість думок [Електронний ресурс] / Юлія Карманська // Forbes : [сайт]. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : <https://forbes.ua/lifestyle/vsi-tsi-tvori-pid-odnim-dakhom-tse-yak-parad-planet-naybilsha-vistavka-khudozhnitsi-alli-gorskoi-vishikuvala-chergi-do-ukrainskogo-domu-chomu-ii-potribno-pobachiti-shist-dumok-19032024-19977>. – Назва з екрана. – Дата публікації : 19. 03. 2024. – Дата перегляду : 02. 09. 2024.

Карпінська, В. Хранителька пам'яті : Олена Зарецька про Аллу Горську та історичні паралелі [Електронний ресурс] / Віра Карпінська // DIVOCHE.MEDIA : незалежний жіночий журнал : [сайт]. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : <https://divoche.media/2023/09/13/khranytelka-pam-iat-olena-zaretska-pro-allu-horsku-ta-istorychni-paraleli/>. – Назва з екрана. – Дата публікації : 13. 09. 2023. – Дата перегляду : 02. 09. 2024.

Клочко, Д. «Вперше присуття на власному похороні», – Алла Горська [Електронний ресурс] / Діана Клочко // Локальна історія : [сайт]. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : <https://localhistory.org.ua/texts/statti/vpershe-prisutnia-na-vlasnomu-pokhoroni-alla-gorska/>. – Назва з екрана. – Дата публікації : 28. 11. 2022. – Дата перегляду : 04. 09. 2024.

Петренко-Цеунова, О. Художниця Алла Горська – втілення українського спротиву [Електронний ресурс] / Ольга Петренко-Цеунова // Український тиждень : [сайт]. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : <https://tyzhden.ua/khudozhnytsia-alla-horska-vtilennia-ukrainskoho-sprotyvu/>. – Назва з екрана. – Дата публікації : 26. 03. 2024. – Дата перегляду : 09. 05. 2024.

Презентація артмонографії «Алла Горська» [Електронний ресурс] / Артфундація ДУКАТ // Youtube : [сайт]. – Електронні аудіодані. – Режим доступу : https://youtu.be/rwVsQq2v5IU?si=НК_S34rXFocF1rgF. – Назва з екрана. – Дата публікації : 19. 06. 2024. – Дата перегляду : 02. 09. 2024.

Самченко, В. «Алла Горська. Борівітер» [Електронний ресурс] / Валентина Самченко // Укрінформ : [сайт]. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3843039-alla-gorska-boriviter.html>. – Назва з екрана. – Дата публікації : 21. 03. 2023. – Дата перегляду : 01. 09. 2024.

Семаковська, Т. Викликали в КДБ й погрожували розправою: чому Алла Горська лякала росіян [Електронний ресурс] / Тетяна Семаковська // Bahmut.in.ua : громадський медіапортал : [сайт]. – Електрон. текст. дані. – Бахмут, 2023–2024. – Режим доступу : <https://bahmut.in.ua/vyklykaly-v-kdb-j-pogrozhuvaly-rozpravoyu-zhy-alla-gorska/>. – Назва з екрана. – Дата публікації : 25. 03. 2024. – Дата перегляду : 01. 09. 2024.

Чорна, С. Шістдесят років тому радянська влада знищила вітраж «Шевченко. Мати» [Електронний ресурс] / Світлана Чорна // Голос України : газета Верховної Ради : [сайт]. – Електрон. газ. – Режим доступу : <http://www.golos.com.ua/article/377504>. – Назва з екрана. – Дата публікації : 14. 03. 2024. – Дата перегляду : 01.07.2024.

Шевелева, М. Алла Горська – вбита за любов до України [Електронний ресурс] / Мар'яна Шевелева // Український інтерес : ГО : [сайт]. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : <https://uain.press/blogs/1081487-1081487>. – Назва з екрана. – Дата публікації : 18. 09. 2023. – Дата перегляду : 09. 05. 2024.

Штогрін, І. Вона була «душею шістдесятництва» і її вбили : до ювілею Алли Горської [Електронний ресурс] / Ірина Штогрін // Радіо Свобода : [сайт]. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : <https://www.radiosvoboda.org/a/30171723.html>. – Назва з екрана. – Дата публікації : 18. 09. 2019. – Дата перегляду : 01. 09. 2024.

ЗМІСТ:

Від укладача	4
Донька директора кіностудії	5
Мистецький талант	6
Художниця українського авангарду	7
Клуб творчої молоді	10
Биківня	10
Розбитий вітраж «Шевченко. Мати»	12
Перлини монументального мистецтва	13
Спротив радянській системі	16
Лист «139-ти»	20
«Побутове вбивство»	22
Похорон-протест	22
Жива в картинах	25
Детальніше у виданнях	29
Інтернет-ресурси	41

